

PROGIMNAZIJŲ MOKINIŲ SAUGUMO IR PATYČIŲ ANALIZĖ ĮTRAUKIOJO UGDYMO KONTEKSTE

Aristida Čepienė¹, Neringa Povilaitienė¹, Aušra Vaitkevičienė²

¹Šiaulių valstybinė kolegija, ²VšĮ „Sidabrinė pieva“

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas progimnazijų mokinių saugumo ir patyčių vertinimas įtraukiojo ugdymo kontekste. Paauglystė tyrime įvardijama kaip kritinis raidos etapas, kurio metu formuojasi mokinio savikontrolė, asmens tapatumas bei socialiniai įgūdžiai, todėl mokykloje patiriamos neigiamos socialinės patirtys gali turėti ilgalaikių pasekmių asmenybės vystymuisi bei psichinei sveikatai. Nors bendrosios agresijos tendencijos yra plačiai dokumentuotos, šis tyrimas užpildo mokslinę spragą, identifikuodamas mechanizmą, kaip moksleivių subjektyvus nesaugumo pojūtis specifinėse mokyklos erdvėse virsta edukaciniu atsiribojimu bei slopina akademinį įsitraukimą. Tyrimo tikslas – nustatyti ryšį tarp moksleivių saugumo suvokimo, dominuojančių agresijos formų bei jų taikomos vengimo elgsenos ugdymo procese. Empirinis tyrimas remiasi kiekybine metodologija – anketine apklausa, kurioje dalyvavo Šiaurės Lietuvos miesto progimnazijų mokiniai. Duomenų analizei pasitelkti aprašomosios statistikos ir Spearmano koreliacinės analizės metodai padėjo nustatyti statistiškai reikšmingas sąsajas tarp socialinio mikroklimato veiksnių ir mokinių emocinės bei kognityvinės savijautos. Tyrimas atskleidė agresijos formų transformaciją, kai tiesioginį smurtą keičia latentinės, sunkiau identifikuojamos „nematomos“ formos (žodinė agresija, socialinė izoliacija), kurios dažniausiai telkiasi padidintos rizikos zonose – mažiau prižiūrimose mokyklos vietose. Nustatyta, kad emocinio pasitikėjimo mokytojais stoka (mokytojo kaip „saugaus pagrindo“ deficitas) tiesiogiai koreliuoja su moksleivių vengimo elgsena pamokų metu. Reikšminga dalis mokinių linkę fiziškai ir psichologiškai atsitraukti nuo ugdymo veiklų siekdami išvengti galimos agresijos, o tai rodo, kad nesaugumas nukreipia mokinio energiją į savigyną, o ne į žinių įsisavinimą. Patyčių prevencija yra ne tik socialinis, bet ir tiesioginis edukacinis veiksnys, nes mokinio emocinis saugumas yra būtina sąlyga jo akademiniam aktyvumui bei įtraukiojo ugdymo sėkmei užtikrinti. Saugios aplinkos kūrimas reikalauja sistemingo darbo stiprinant bendruomenės ryšius bei ugdant mokytojų jautrumą subtilioms agresijos apraiškoms.

Reikšminiai žodžiai: smurtas, patyčios, mokiniai, saugumas

Įvadas

Patyčios ir smurtas ugdymo įstaigose išlieka viena opiausių visuomenės problemų, tiesiogiai trukdančių įgyvendinti įtraukiojo ugdymo tikslus. Patyčios apibrėžiamos kaip pasikartojanti ir tyčinė asmens ar grupės agresija prieš kitus asmenis, vykstanti esant galios skirtumui tarp patyčių aukomis tapusių asmenų ir skriaudėjų. Mokiniai gali būti įtraukti į patyčias įvairiais vaidmenimis, įskaitant aukas, skriaudėjus, pašalinius liudininkus arba skriaudėjų aukas (vaikus, kurie yra persekiojami, bet tyčiojami iš kitų vaikų). Nors Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta darbdavių ir ugdymo įstaigų vadovų pareiga užtikrinti darbuotojų ir mokinių saugumą bei orumą, praktikoje šis reiškinys vis dar per dažnai vertinamas ne kaip teisinė, o tik kaip moralinė problema (Guobaitė-Kiršlienė, Blažienė, 2020). Pasaulio sveikatos organizacijos (2024) duomenimis, kas trečias mokinys pasaulyje patiria patyčias, o tai rodo nerimą keliantį smurto mokyklose paplitimą. Remiantis Lietuvos valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis (2024), nors fizinio smurto atvejų, kuriuose nukenčia vaikai, užfiksuojama daugiausiai, visgi dideliu aktyvumu tarp vaikų pasižymi ir patyčios. Dažniausiai patyčios vyksta dėl šeimos finansinės padėties, lytinės tapatybės ar negalios, o kai kurios patyčios sprendžiamos panaudojant fizinę jėgą.

Paauglystė yra svarbus žmogaus gyvenimo etapas psichinei sveikatai ir gerovei. Šiuo laikotarpiu formuojasi savikontrolė, socialinė sąveika ir mokymosi įgūdžiai, todėl neigiamos patirtys, pavyzdžiui, mokykloje dėl patyčių, gali daryti žalingą poveikį šių įgūdžių vystymuisi ir turėti ilgalaikių pasekmių tiek paauglystėje, tiek suaugus (World Health Organization, 2023). Paauglystės laikotarpiui būdingi biologiniai, socialiniai ir elgsenos pokyčiai, kurie lemia asmenybės formavimąsi bei socialinį funkcionavimą. Šiuo etapu išryškėja bendraamžių poveikis kitų atžvilgiu, kuris gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas (Dubey ir kt., 2022). Patyčios tarp bendraamžių gali turėti sunkių pasekmių paauglio emocinei būklei, savivertei ir socialiniam prisitaikymui. Todėl svarbu analizuoti mokinių patiriamas patyčias ir jų raišką mokyklos aplinkoje, siekiant geriau suprasti problemos mastą ir pobūdį. Šie duomenys yra reikšmingi socialinio darbo praktikai, nes leidžia identifikuoti pagalbos poreikį ir planuoti intervencijas. Socialinis darbuotojas atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant paauglių saugumą, teikiant pagalbą bei stiprinant jų socialinius įgūdžius. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2006) parengtu socialinių paslaugų katalogu, socialinis

darbuotojas teikia kompleksines paslaugas asmenims ir šeimoms, siekdamas mažinti socialinę riziką ir padėti spręsti iškilusias problemas.

Lietuvos mokslininkų darbai pasižymi instituciniu ir pamatiniu požiūriu į patyčių reiškinių, t. y. orientuojasi į fundamentaliają analizę – patyčių sampratą, dalyvius bei tradicines priežastis ir padarinius ugdymo įstaigose; Prakapas ir Liubeskaitė (2013) tyrimą susiaurina iki konkrečios ugdymo įstaigos tipo (gimnazijos), analizuodami specifinius prevencijos bruožus; Žibėnienė ir Brasienė (2013) vienos pirmųjų Lietuvoje pradėjo jungti tradicinę mokinių nuomonę su kylančiomis grėsmėmis internetinėje erdvėje. Tuo tarpu užsienio mokslininkų darbai nurodo specializaciją ir reakciją į globalius pokyčius, peržengiant tradicinės mokyklos sienas. Mokslininkai Giunettis ir Kowalskis (2022) atlieka gilesnę intervenciją į skaitmeninį pasaulį, tiesiogiai siedami elektronines patyčias su mokinio bendra gerove, o ne tik fiksuodami jų faktą; Barletto ir kt. (2021) darbe matomas laiko kintamojo ir globalios krizės poveikis – jie lygina procesus prieš ir per COVID-19 pandemiją, ko Lietuvos autorių darbuose (dėl jų ankstesnio publikavimo laiko) nėra; Evangelio ir kt. (2022) tyrimas išsiskiria sisteminė apžvalga, kuri apibendrina patirtis tiek pradinėse, tiek vidurinėse klasėse, taip suteikdama platų, visuminį vaizdą, priešingai nei fragmentiški lokalūs tyrimai. Visgi, nepaisant gausių bendro pobūdžio tyrimų, įtraukiojo ugdymo kontekste išlieka spraga vertinant specifinį ryšį tarp nesaugių mokyklos erdvių, emocinio pasitikėjimo mokytojais stokos ir mokinių akademinio ištraukimo. Dažniausiai analizuojamas tik faktinis agresijos dažnumas, tačiau trūksta duomenų apie tai, kaip mokinio nesaugumo pojūtis specifinėse vietose (pvz., koridoriuose) transformuojasi į vengimo elgseną pamokų metu.

Tyrimo naujumas grindžiamas tuo, kad dėmesys perkeliamas nuo akivaizdaus fizinio smurto analizės prie „nematomų“ agresijos formų (žodinių, netiesioginių patyčių) identifikavimo specifinėse mokyklos zonose. Straipsnyje kompleksiškai analizuojama, kaip patiriama socialinė izoliacija bei mokytojų, kaip „saugaus pagrindo“, trūkumas skatina mokinių fizinį ir psichologinį atsiribojimą nuo ugdymo proceso, o tai yra kritinis veiksnys siekiant užtikrinti įtraukties kokybę.

Tyrimo tikslas – identifikuoti progimnazijų mokinių saugumo ir patyčių vertinimą įtraukiojo ugdymo kontekste, nustatant dominuojančias agresijos formas, jų pasireiškimo erdves bei ryšį su mokinių vengimo elgsena.

Tyrimo objektas – progimnazijų mokinių saugumo ir patyčių vertinimas įtraukiojo ugdymo kontekste.

Uždaviniai: 1) Išanalizuoti progimnazijų mokinių saugumo vertinimą ir patyčių formas. 2) Ištirti mokyklų mikroklimatą mokinių ir mokytojų santykių kontekste. 3) Identifikuoti erdves mokykloje, kuriose mokiniai patiria patyčias ir jaučiasi nesaugūs. 4) Nustatyti ryšį tarp mokinių nesaugumo jausmo ir jų taikomos vengimo elgsenos ugdymo procese.

Tyrimo metodai: duomenų rinkimo ir duomenų apdorojimo (analizės) metodai – mokslinės ir teisinės, statistinės literatūros analizė. Tyrimo duomenims surinkti taikytas anketinės apklausos metodas. Empirinio tyrimo duomenys išanalizuoti, naudojant aprašomąją statistiką, grafinį vaizdavimą ir koreliacinės analizės metodus. Duomenys apdoroti, naudojant statistinių duomenų analizės apdorojimo paketą *PSPP 0.7.8.* ir „MS Excel 2016“ programą.

Tyrimo metodai ir sąlygos

Tyrimo tipas. Tyrimui atlikti pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Pasak Regmio ir kt. (2016), anketinė apklausa taikoma siekiant išsiaiškinti daugumos respondentų nuomonę, kai tiriamas reiškinys susijęs su žmonių poreikiais, interesais ir pan. Taikant šį metodą, gauti rezultatai yra logiški, statistiniai ir nešališki ir apibendrinami didesnei populiacijai. Tai pabrėžia objektyvumą ir atkuriamumą, o tyrėjas gali lengvai pasiekti savo tikslą (Mohajan, 2020).

Tyrimo instrumentas. Duomenims rinkti naudotas struktūruotas klausimynas, kurį sudaro keturi teminiai blokai: 1) Saugumo ir patyčių vertinimo skalė (ja vertinamos tiesioginės, netiesioginės, žodinės, fizinės, psichologinės, ekonominės bei elektroninės patyčių formos); 2) Mokytojų ir mokinių santykių kokybės skalė (išskirtos sąveikos dimensijos ir saugios aplinkos rodikliai); 3) Vengimo elgsenos blokas: klausimai apie fizinį ir psichologinį atsiribojimą nuo ugdymo proceso (pvz., vengimas aktyviai dalyvauti pamokose), siekiant išvengti agresijos; 4) Demografiniai duomenys: lytis ir klasė. Visiems teiginiams vertinti naudota 5 balų Likerto skalė (nuo 1 – „niekada“ iki 5 – „labai dažnai“). Siekiant moksliskai pagrįsti duomenų validumą, apskaičiuotas vidinis suderinamumas: saugumo vertinimo poskalės Cronbacho α koeficientas siekia 0,82, o santykių su mokytojais – 0,79. Šios reikšmės viršija rekomenduojamą 0,70 ribą, todėl instrumentas laikomas patikimu statistinėms išvadoms daryti.

Duomenų apdorojimo metodas. Tyrimo duomenys apdoroti statistinės informacijos apdorojimo programų paketo IBM SPSS 30 versija. Programų paketas apima įvairius šiuolaikinius statistinės analizės metodus ir duomenų analizės rezultatų vizualizavimo priemones. SPSS programų paketas taikomas pokyčiams socialinėje aplinkoje įvertinti ir prognozuoti (Bekešienė, 2015). Statistinei duomenų analizei atlikti skaičiuoti

dažniai bei sukauptieji dažniai ir jų procentinės išraiškos, kiekybiniais duomenimis analizuoti apskaičiuotos pagrindinės duomenų padėties charakteristikos, t. y. vidurkis, moda, mediana, priklausomybei tarp dviejų kintamųjų nustatyti taikytas Chi-kvadrato testas, tiesinei priklausomybei tarp kintamųjų įvertinti taikytas koreliacijos koeficientas. Kintamųjų tarpusavio ryšio stiprumui nustatyti naudotas Spearmano ranginės koreliacijos koeficientas (r_s). Koreliacijos stiprumas interpretuotas pagal absoliučiąją koeficiento reikšmę ($|r_s|$), remiantis metodologine statistikos literatūra: silpnas ryšys, kai $|r_s| \leq 0,5$, vidutinis – kai $0,5 < |r_s| \leq 0,7$, o stiprus – kai $|r_s| > 0,7$.

Duomenų rinkimo metodas. Siekiant realizuoti tyrimo tikslą, parengtas klausimynas, skirtas progimnazijų mokiniams. Empirinis tyrimas vykdytas 2025 m. birželio mėnesį naudojant apklausą raštu. Taikyta tikslinė patogioji atranka, išplatinant elektroninę anketos nuorodą 14-ai Šiaurės Lietuvos regiono progimnazijų. Tyrime dalyvavo 1 146 mokiniai (5–8 klasės). Imties tūris apskaičiuotas taikant statistinę formulę, kuri, esant 95 proc. pasitikėjimo lygmeniui ir 5 proc. paklaidai, užtikrina gautų rezultatų reprezentatyvumą regiono mastu.

Tyrimo imtis. Remiantis X miesto savivaldybės švietimo skyriaus pateiktais duomenimis, X miesto progimnazijose 2024–2025 m. mokėsi 4 231 mokinys, todėl ši mokinių grupė šiame tyrime laikoma tiriamąja populiacija. Imties dydis apskaičiuojamas taikant imties dydžio nustatymo formulę:
$$= \frac{(N * 1.96^2 * p * q)}{(e^2 * (N - 1) + 1.96^2 * p * q)}$$
, kur N – populiacijos dydis, 1,96 – atitinka standartizuoto normaliojo skirstinio 95 proc. patikimumo lygmenį, e – pageidaujamas tikslumas – 5 proc., tiriamos savybės tikimybė imama p ir q = 0,5. Įstačius N = 4231, apskaičiuota, kad tyrimui reikėtų apie 353 respondentų, kad imtis būtų reprezentatyvi X miesto progimnazijų mokinių populiacijai. Tyrime dalyvavo 1 146 mokiniai (5–8 klasės).

Tyrimo etika. Tyrimui atlikti buvo gautas Šiaulių valstybinės kolegijos Atitikties mokslinių tyrimų etikai komiteto leidimas Nr. AME-1 2025-06-13. Atliekant tyrimą vadovautasi savanoriško apsisprendimo, informacijos apie tyrimo duomenų panaudojimą suteikimo, konfidencialumo bei tyrimo dalyvių pagarbos ir orumo išlaikymo etikos principais. Buvo parengtos tėvams / globėjams / rūpintojams sutikimų formos dėl vaiko dalyvavimo apklausoje. Anot Kvale (2007), visas tyrimo procesas privalo būti grindžiamas etika tam, kad nebūtų pažeidžiamos tyrimo dalyvių teisės. Geranoriškumas – vienas iš tyrėjo etikos principų, kurio tikslas, pagarba asmens privatumui. Užtikrintas autonomijos ir informuotumo principas, tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, apie teisę bet kada nutraukti pildymą, jų asmens duomenys nebuvo renkami. Tyrimo metu gauti duomenys apibendrinami, interpretuojami ir naudojami tik tyrimo tikslui pasiekti.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Saugumo pojūtis ugdymo įstaigoje yra pamatinė sąlyga, tiesiogiai nulemianti mokinių emocinę būseną bei jų gebėjimą sėkmingai funkcionuoti socialinėje erdvėje. Jausdamiesi saugūs, mokiniai labiau pasitiki savimi, lengviau įsitraukia į mokymosi procesą ir kuria pozityvius ryšius su aplinkiniais. Mokyklos aplinkoje itin svarbią vietą užima ne tik draugystės su bendraamžiais, bet ir santykių su mokytojais kokybė, kuri daro didelę įtaką mokinio savijautai, jo elgesiui bei bendram saugumo suvokimui. Dėl šios priežasties būtina nuodugniai analizuoti mokinių patirtis, susijusias su patyčiomis, siekiant geriau suvokti šių reiškinių mastą ir jų tiesioginę sąsają su mokyklos socialiniu mikroklimatu. Atliekant tyrimą, didžiausias dėmesys buvo skiriamas pačių mokinių nuomonei, prašant jų atvirai įvertinti tarpusavio santykius mokykloje. Gauti rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Mokinių nuomonė apie tarpusavio santykius mokykloje (proc., N = 1146)

Klausimai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Mokytojai yra kantrūs, jei kažkas iš karto nesupranta aiškinamos temos	7	17	30	33	13
Mokytojai reaguoja į netinkamą mokinių elgesį pamokų metu	3	6	17	33	41
Mokytojai yra nekantrūs, šaukia, rašo blogus pažymius, kai mokiniai blogai elgiasi pamokų metu	10	24	30	19	17
Mokiniai gerbia savo mokytojus	5	17	32	33	13
Mokytojai gerbia mokinius	6	11	26	37	21
Mokytojai gerbia mokinius nepriklausomai nuo jų lyties ir pan.	8	12	21	30	29
Turiu galimybę pasikalbėti su savo mokytojais, kai reikia patarimo dėl asmeninių problemų	13	16	26	26	19
Mokiniai mokykloje draugiški ir draugiškai elgiasi su naujais mokiniais	8	20	28	28	16
Mokiniai mokykloje draugiški ir mandagiai elgiasi su mokytojais, mokyklos personalu	6	15	32	32	15

Klausimai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Pertraukų metu leidžiu laiką su draugais iš mokyklos / klasės	4	6	12	24	54
Bendrauju su draugais po pamokų, atostogų metu	6	8	14	23	49
Mokytojai bendradarbiauja su tėvais sprendžiant klausimus dėl mokymosi, elgesio ir pan.	6	13	27	33	21

Dauguma mokinių nurodė, kad mokytojai reaguoja į netinkamą mokinių elgesį pamokų metu – net 74 proc. tai įvardijo kaip „dažną“ arba „labai dažną“ reiškinį. Taip pat palankiai įvertinta pagarba, kurią mokytojai rodo mokiniams, net 58 proc. mano, kad jie yra gerbiami, o 59 proc. teigia, kad pagarba rodoma nepriklausomai nuo mokinių lyties ar kitų individualių skirtumų. Kaip teigia Bulentas ir kt. (2015), saugi ir palaikanti aplinka pagerina mokinių ugdymosi patirtį bei stiprina jų sveikatą ir bendrą gerovę. Teigiami santykiai ir saugumo jausmas mokykloje leidžia mokiniams labiau mėgautis mokymosi procesu, skatina juos siekti sėkmės ir padeda geriau pažinti savo gebėjimus. Priešingai, abejingi ar baudžiantys mokytojai gali sukurti neigiamą aplinką, kuri mažina pasitenkinimą mokykla. Vis dėlto vertinant mokytojų kantrybę, nuomonės pasiskirstė kiek santūriau – tik 44 proc. mokinių nurodė, kad mokytojai kantrūs „dažnai“ ar „labai dažnai“, o 24 proc. teigia, kad tai pasitaiko „retai“ arba „niekada“. Be to, beveik pusė respondentų (50 proc.) nurodė, kad mokytojai kartais būna nekantrūs, šaukia ar rašo blogus pažymius esant netinkamam elgesiui, todėl galima teigti, kad kai kuriems mokytojams sunku valdyti emocijas tam tikrose situacijose.

Analizuojant mokinių pagarbą mokytojams, 46 proc. teigia, kad ji pasireiškia „dažnai“ ar „labai dažnai“, tačiau 22 proc. šį aspektą vertina kaip retą. Tai rodo, kad pagarba mokytojams nėra visiems būdinga.

Socialiniai santykiai yra vienas svarbiausių paauglių raidos aspektų. Jie daro didelę įtaką emocinei gerovei, asmenybės vystymuisi bei gebėjimui prisitaikyti prie socialinės aplinkos. Bendraamžiai šiame etape vaidina esminį vaidmenį formuojant paauglio savivertę (Gupta ir kt., 2024). Vertinant santykius tarp mokinių, matyti gana teigiamos tendencijos. Dauguma mokinių nurodo, kad pertraukų metu leidžia laiką su draugais – net 78 proc. tai daro „dažnai“ ar „labai dažnai“. Po pamokų ar per atostogas su draugais bendrauja 72 proc. mokinių. Tokie rezultatai rodo stiprius socialinius ryšius mokykloje. Tuo tarpu mokinių elgsenos su naujais klasės draugais bei jų mandagumas mokytojams ir kitam mokyklos personalui vertinamas kiek santūriau – apie pusę mokinių tai įvardijo kaip dažną elgseną, o apie ketvirtadalis atsakė, kad tai pasitaiko „retai“ arba „niekada“.

Kiek mažesnis pasitikėjimas jaučiamas, kalbant apie galimybę kreiptis į mokytojus dėl asmeninių problemų – tik 45 proc. mokinių nurodė, kad gali tai daryti „dažnai“ arba „labai dažnai“, tuo tarpu 29 proc. teigė, jog tokios galimybės neturi arba turi „retai“. Žemas mokinių pasitikėjimas mokytojais asmeninių problemų klausimais rodo, kad mokytojai sėkmingai užtikrina taisyklių laikymąsi, tačiau negeba tapti mokinio „saugiu pagrindu“. Kaip nurodo Pianta ir kt. (2012), būtent emocinis jautrumas ir pasitikėjimas yra pamatas, leidžiantis mokiniui jaustis emociškai saugiam įtraukiojo ugdymo kontekste. Taip pat vertintinas ir mokytojų bendradarbiavimas su tėvais – daugiau nei pusė mokinių (54 proc.) nurodo, kad tai vyksta „dažnai“ ar „labai dažnai“, tačiau penktadalis mano, kad toks bendradarbiavimas yra nepakankamas. Teigiami, emociniu ryšiu grįsti santykiai su mokytojais skatina mokinių pasitikėjimą savimi, akademinis pasiekimus ir emocinę gerovę. Tokie santykiai yra susiję su geresniu mokinių išitraukimu į mokymosi veiklas ir pozityvesniu socialiniu funkcionavimu (Roorda ir kt., 2017). Priešiška mokyklos aplinka arba nesėkmingi santykiai su mokytojais gali sukelti mokymosi motyvacijos stoką, žemą savivertę bei emocines problemas, tokias kaip nerimas ar depresija (Pianta ir kt., 2012). Apibendrinant galima teigti, kad, nors progimnazijose ir vyrauja pagarbūs bendravimas, būtina toliau stiprinti pasitikėjimu grįstą ryšį ir mokytojų emocinį jautrumą, ypač sprendžiant asmeninius mokinių klausimus, siekiant sukurti saugesnę ir atviresnę bendruomenę.

Moksliniuose šaltiniuose išskiriamos įvairios patyčių ir / ar smurto formos. Tai fizinis smurtas, psichologinis smurtas, žodinis smurtas arba žodinės patyčios, kibernetinės arba elektroninės patyčios ir kt. (Bukuluki ir kt., 2021; Nassoba, Samanik, 2022; Gordon, 2022). Tyrimo metu siekta išanalizuoti dominuojančias patyčių ir / ar smurto formas mokykloje. Tyrimo rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Dominuojančios patyčių ir / ar smurto formos mokykloje (proc., N = 1146)

Formos	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Tiesioginės patyčios (atvirai puolamas, užgauliojamas savo bendraamžių, pvz., esi stumdomas, pravardžiuojamas, grasinama ir pan.)	22	32	25	14	7
Netiesioginės patyčios (skaudinamas nenaudojant tiesioginės agresijos, tai atstūmimas nuo grupės, ignoravimas, nebendravimas, neapykantos kurstymas)	17	24	29	19	11
Žodinės patyčios (prasivardžiovimas, gąsdinimas, pašaipios replikos apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, negalią, išvaizdą, „juokeliai“, užrašai apie vaiką, vaiką skaudinančių žinučių siuntinėjimas mobiliaisiais telefonais, elektroniniu paštu, apkalbinėjimas, šmeižimas)	16	21	23	22	18
Fizinės patyčios arba fizinis smurtas (užgauliojimas veiksmais: pargriovimas, įspyrimas, kumštelėjimas, spjaudymas, daiktų atiminėjimas ar gadinimas, plaukų pešiojimas)	34	33	20	8	5
Psichologinis smurtas (nuolatinės įtampos, streso, baimės jausmo sukėlimas, niekinimas, žeminimas, vertimas jaustis kaltu (-a), įsitikinimų išjuokimas, tel. skambučių ar el. pašto tikrinimas, atskyrimas nuo draugų, šeimos)	28	26	21	14	10
Ekonominis smurtas (pinigų atėmimas, išviliojimas, spaudimas)	62	19	11	4	3
Patyčios gestais (įvairūs gąsdinantys, bauginantys gestai, ignoravimas, siekiant parodyti, kad esi nepageidaujamas ar atstumiamas)	31	30	22	10	7
Elektroninės patyčios (nemalonių žinučių arba elektroninių laiškų rašinėjimas, skaudinantis bendravimas pokalbių kambariuose, asmeninio gyvenimo detalių viešinimas, tapatybės pasisavinimas)	36	27	20	10	7

Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai patiriamos patyčių ir / ar smurto formos – žodinės, netiesioginės ir psichologinės patyčios. Didžiausia dalis mokinių žodines patyčias įvardijo kaip gana paplitusias, net 40 proc. mokinių nurodė, kad su jomis susiduria „dažnai“ arba „labai dažnai“. Panaši tendencija pastebima ir kalbant apie netiesiogines patyčias – jas „dažnai“ ar „labai dažnai“ patiria beveik 30 proc. mokinių. Psichologinis smurtas taip pat aktualus – daugiau nei 24 proc. mokinių teigė, kad su juo susiduria „dažnai“ ar „labai dažnai“. Tyrimo rezultatai patvirtina mokslinėje literatūroje išskiriamą paauglystės laikotarpio specifiką. Pasak Dubey ir kt. (2022), mokiniams augant ir bręstant, agresija transformuojasi iš tiesioginio fizinio smurto į subtilesnes, netiesiogines formas, kurias mokytojams yra gerokai sunkiau identifikuoti ir laiku sustabdyti.

Mažiau paplitusios, bet išliekančios aktualios formos – tiesioginės ir fizinės patyčios. Tiesioginių patyčių (pvz., pravardžiavimų, stumdymo, grasinimų) patyrimą „dažnai“ ar „labai dažnai“ nurodė apie 21 proc. mokinių. Fizinės patyčios pasitaiko rečiau – jas „dažnai“ arba „labai dažnai“ patiria tik apie 12 proc., o net 67 proc. mokinių nurodo, kad su tokio tipo smurtu nesusiduria visai arba „labai retai“. Nors fizinis smurtas yra pastebimas, būtent socialinė izoliacija, apkalbos ir žodinis žeminimas daro didžiausią žalą mokiniui su sveikata susijusiai gyvenimo kokybei.

Rečiausiai pasitaikančios formos – ekonominis smurtas ir elektroninės patyčios. Ekonominio smurto (pvz., pinigų atėmimą ar išviliojimą) „dažnai“ ar „labai dažnai“ patiria tik apie 7 proc. mokinių, o net 62 proc. teigia, kad niekada to nepatyrė. Elektroninės patyčios taip pat nėra tokios paplitusios kaip kitos formos – jų „dažną“ ar „labai dažną“ paplitimą nurodė apie 17 proc., tačiau vis tiek tai išlieka svarbi tema, ypač atsižvelgiant į šiuolaikinį technologijų naudojimą tarp mokinių.

Gestais išreiškiamos patyčios užima tarpinę vietą – jas apie 17 proc. mokinių įvardijo kaip „dažnai“ ar „labai dažnai“ patiriamas, tačiau net 61 proc. pažymėjo, kad susiduria su jomis „retai“ arba „niekada“. Remiantis Srinivasano ir kt. (2022) įžvalgomis, toks patyčių formų pasiskirstymas rodo mokinių siekį įtvirtinti savo poziciją socialinėje hierarchijoje naudojant galios disbalansą. Tai, kad mokiniai mokyklose dažniau susiduria su nematomomis agresijos formomis, skatina nuolatinį nesaugumo jausmą, kuris, kaip teigia Guobaitė-Kirsienė ir Blažienė (2020), kėsina į asmens orumą bei psichologinį neliečiamumą. Šie radiniai

leidžia daryti prielaidą, kad įtraukiojo ugdymo aplinkoje prevencinės priemonės turi būti nukreiptos ne tik į fizinio smurto sulaikymą, bet ir emocinio intelekto ugdymą, padedant mokiniams atpažinti bei stabdyti netiesioginę agresiją.

Siekiant nustatyti, ar netiesioginių patyčių dažnis priklauso nuo klasės, kurioje mokosi mokiniai, buvo atlikta kryžminės lentelės (*crosstab*) analizė bei Pearsono Chi kvadrato (χ^2) testas (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Netiesioginių patyčių dažnumo pasiskirstymas pagal klasę ir statistinė analizė

Klasė	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
5	55	67	60	46	19	247	$\chi^2 = 33,768$	0,001	$r_s = 0,09$	0,002
6	61	75	93	54	34	317				
7	43	65	112	47	48	315				
8	39	69	67	65	27	267				
Iš viso	198	276	332	212	128	1146				

Chi kvadrato testas parodė, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp klasės ir netiesioginių patyčių pasireiškimo dažnumo ($\chi^2 = 33,768$; $df = 12$; $p = 0,001$), kadangi p reikšmė yra mažesnė už pasirinkto reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$. Tai leidžia daryti prielaidą, kad netiesioginės patyčios statistiškai reikšmingai priklauso nuo klasės, kurioje mokosi mokiniai. Papildomai buvo apskaičiuotas Spearmano koreliacijos koeficientas, siekiant įvertinti ryšio stiprumą tarp šių dviejų ranginių kintamųjų. Gautas koeficientas $r_s = 0,09$ rodo labai silpną teigiamą koreliaciją, t. y. vyresnių klasių mokiniai kiek dažniau patiria netiesiogines patyčias, tačiau šis ryšys yra labai silpnas. Statistiškai reikšmingas ryšys tarp klasės ir netiesioginių patyčių dažnumo atliepia mokslinėje literatūroje aprašomą agresijos formų kaitą augant mokinių brandai. Pasak Ngo ir kt. (2021), paauglystėje vyksta esminis elgesio lūžis, kuomet tiesioginį fizinį smurtą, būdingą jaunesniam mokykliniam amžiui, keičia netiesioginė agresija, pasireiškianti per socialinį spaudimą, pavydą ar apkalbinėjimą. Nors nustatyta Spearmano koreliacija yra silpna, ji patvirtina teiginį, kad vyresnėse (7–8) klasėse mokiniai dažniau pasitelkia nematomas patyčių formas, siekdami įtvirtinti savo dominavimą tarp bendraamžių. Tai įrodo, kad vyresnių klasių mokiniams įtraukiojo ugdymo aplinkoje tampa kritiškai svarbus gebėjimas atpažinti manipuliacijas bei mokytojų pagalbą ugdant emocinį intelektą, kuris veikia kaip apsauginis veiksnys prieš socialinę izoliaciją.

Analizuojant psichologinio smurto dažnio priklausomumą nuo klasės, duomenys atskleidė, kad dažniausiai psichologinį smurtą patiria 7–8 klasių mokiniai, o rečiausiai – 5–6 klasių (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Psichologinio smurto dažnumo pasiskirstymas pagal klasę ir statistinė analizė

Klasė	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
5	89	59	48	33	18	247	$\chi^2 = 26,426$	$p = 0,009$	$r_s = 0,095$	0,001
6	102	74	64	46	31	317				
7	65	87	81	47	35	315				
8	66	78	50	38	35	267				
Iš viso	322	298	243	164	119	1146				

Atlikus Pearsono Chi-kvadrato testą nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp klasės ir psichologinio smurto pasireiškimo dažnio ($\chi^2 = 26,426$; $df = 12$; $p = 0,009$), kadangi p reikšmė yra mažesnė nei pasirinktas reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$). Tai leidžia teigti, kad psichologinio smurto pasireiškimas priklauso nuo klasės, kurioje mokosi mokinys. Siekiant įvertinti šio ryšio stiprumą, buvo apskaičiuotas Spearmano koreliacijos koeficientas. Gautas rezultatas $r_s = 0,095$ rodo labai silpną teigiamą koreliaciją tarp klasės ir psichologinio smurto. Tai reiškia, kad vyresnių klasių mokiniai šiek tiek dažniau patiria psichologinį smurtą, tačiau šis ryšys yra menkas ir neturi stipraus praktinio reikšmingumo. Duomenys apie dažnesnį psichologinio smurto patyrimą rodo augantį mokinių socialinį ir emocinį pažeidžiamumą viduriniame paauglystės raidos etape. Remiantis Piantos ir kt. (2012) teorinėmis įžvalgomis, būtent šiame raidos etape mokiniai susiduria su didėjančiu akademinio sudėtingumu ir kintančiais nepriklausomybės poreikiais, todėl nesulaukę tinkamo emocinio palaikymo jie tampa labiau linkę į tarpusavio susvetimėjimą ar psichologinę agresiją. Silpna Spearmano koreliacija leidžia daryti prielaidą, kad psichologinio smurto paplitimą mokyklose

labiau lemia ne mokinio amžius ar klasė, o bendras mokyklos klimatas bei mokytojų ir mokinių santykių kokybė. Tai patvirtina Roordos ir kt. (2017) metaanalizės išvados, kad saugus emocinis ryšys su mokytoju paauglystėje išlieka kritiniu faktoriumi, padedančiu mokiniams išlaikyti akademinį įsitraukimą ir apsaugoti jų su sveikata susijusią gyvenimo kokybę nuo destruktivaus psichologinio spaudimo.

Išsiaiškinus dominuojančias patyčių ir / ar smurto formas mokykloje, toliau buvo klausiama apie mokinių pastebimus patyčių ir / ar smurto būdus jų mokykloje. Rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Mokinių pastebimi patyčių ir / ar smurto būdai mokykloje (proc., N = 1146)

Būdai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Muštinės	21	40	26	10	5
Stumdymas	8	20	33	26	12
Spardymas	29	31	23	11	6
Daiktų gadinimas	21	29	26	16	7
Pinigų ar kitų daiktų atėmimas	47	27	14	8	4
Ignoravimas ar nebendravimas	11	21	25	23	19
Apkalbinėjimas	8	14	20	24	35
Prasivardžiavimas ar erzinimas	8	17	22	24	28
Grasinimas	29	29	23	9	9
Apspjaudymas	52	22	14	6	6
Ižeidinjančių ir nemalonių užrašų rašymas	34	26	20	11	9

Kaip teigia mokslininkai Nassoba ir Samanik (2022), psichologinis smurtas yra fizinio smurto priešingybė, veikianti aukos psichologinę būklę. Psichologinę prievartą smurtautojas naudoja siekdamas terorizuoti, kontroliuoti ir paniekinti aukas. Mokslininkės Guobaitė-Kiršlienė ir Blažienė (2020) išskiria šias psichologinio smurto formas, t y. patyčios ir bauginimai, priekabiavimas, grasinimai. Analizuojant tyrimo rezultatus apie mokinių pastebimus patyčių ir / ar smurto formas mokykloje, paaiškėjo, kad dažniausiai pastebimos yra psichologinio pobūdžio patyčios. Net 59 proc. mokinių nurodė, kad apkalbinėjimas vyksta „dažnai“ arba „labai dažnai“, o prasivardžiavimą ar erzinimą įvardijo 52 proc. mokinių. Taip pat gana dažnai pasitaikantis reiškinys yra ignoravimas ar nebendravimas – šią formą 42 proc. mokinių priskyrė prie „dažnai“ arba „labai dažnai“ pasitaikančių. Tyrimo rezultatų pasiskirstymas, kai dominuoja apkalbos ir pravardžiavimas, patvirtina Dubey ir kt. (2022) sisteminės analizės išvagos, kad paauglystėje tiesioginį smurtą keičia subtilesnės „nematomos“ agresijos formos. Nors jas sunkiau identifikuoti, jos daro didžiausią žalą mokinio su sveikata susijusiai gyvenimo kokybei.

Stumdymas (38 proc.) taip pat išskiriamas tarp dažniau pastebimų smurto formų, tačiau kitų fizinio smurto formų – tokių kaip muštynės, spardymas, daiktų gadinimas ar grasinimas – dažnumas yra žemesnis. Rečiausiai mokiniai pastebi apspjaudymą (tik 12 proc. nurodė kaip „dažnai“ arba „labai dažnai“) bei pinigų ar kitų daiktų atėmimą (12 proc.). Dauguma šių formų dažniausiai įvardijamos kaip „niekada“ arba „retai“ pasitaikančios. Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo duomenys atskleidžia aiškią tendenciją, kad mokyklose dominuoja emocinio pobūdžio patyčios, kurios pasireiškia apkalbomis, pravardžiavimu bei socialine izoliacija, tuo tarpu fizinis smurtas ir tiesioginė agresija yra rečiau pastebimi reiškiniai.

Patyčios, fizinis ir psichologinis smurtas gali pasireikšti visur, t. y. pačioje mokykloje, pakeliui į ją ar tiesiog su mokykla susijusioje aplinkoje, ir gali būti patiriamas iš kitų mokinių, mokytojų bei visų mokykloje dirbančių asmenų. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti mokinių nuomonę, kokiose mokyklos vietose vyksta patyčios ir / ar smurtas. Rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Vykstančių patyčių ir / ar smurto vietos (proc., N = 1146)

Teiginiai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Koridoriuose	8	18	25	30	19
Kabinetuose	21	34	26	14	6
Valgykloje	42	32	18	6	3
Tualete	38	24	21	10	8
Mokyklos kieme ar teritorijoje	15	24	28	21	12
Pakeliui į / iš mokyklos	37	28	20	9	6

Kaip rodo tyrimo rezultatai, koridoriai išskiriami kaip viena pagrindinių erdvių, kuriose dažnai vyksta patyčios. Net 49 proc. mokinių nurodė, kad patyčios čia pasitaiko „dažnai“ arba „labai dažnai“. Tuo tarpu tik 8 proc. teigia, kad su tokia problema koridoriuose nesusiduria. Tyrimo rezultatai rodo, kad ši mažai prižiūrima erdvė tampa dažna patyčių ir / ar smurto vieta. Tai, kad patyčios ir / ar smurtas koncentruojasi koridoriuose, patvirtina Srinivasano ir kt. (2022) teiginį apie galios disbalanso raišką mažiau prižiūrimose vietose. Galima teigti, kad patyčių prevencija turi būti orientuota į probleminių vietų stebėseną, nes nesaugumo jausmas šiose erdvėse slopina mokinio bendrą gerovę.

Mokyklos kiemas ar teritorija – dar viena rizikinga vieta. 33 proc. mokinių pažymėjo, kad patyčios ir / ar smurtas šiose vietose vyksta „dažnai“ arba „labai dažnai“. Tuo tarpu tik 15 proc. mokinių tvirtino, kad čia patyčių ir / ar smurto niekada nepatyrė.

Rečiau įvardijama patyčių ir / ar smurto vieta – kabinetai, t. y. klasės, dažniau siejamos su saugumu. Apie 55 proc. mokinių nurodė, kad patyčios ir / ar smurtas ten „niekada“ arba „retai“ vyksta. Visgi 20 proc. teigia, kad susiduria su jomis „dažnai“ arba „labai dažnai“, kas leidžia daryti prielaidą, kad net ir prižiūrimose erdvėse egzistuoja patyčios ir / ar smurtas. Nors 38 proc. mokinių tvirtina, kad tualetuose patyčių ir / ar smurto „niekada“ nepatiria, net 18 proc. atsakė, kad jų čia pasitaiko „dažnai“ arba „labai dažnai“.

Valgykloje ir pakeliui į / iš mokyklos patyčių ir / ar smurto pasitaiko rečiau. Net 74 proc. respondentų teigia, jog patyčių ir / ar smurto valgykloje pasitaiko „retai“ arba „niekada“. Panaši tendencija pastebima ir kalbant apie situacijas pakeliui į mokyklą ar iš jos – daugiau nei 65 proc. mokinių nurodė, kad patyčių ir / ar smurto nepatiria. Tyrimas rodo, kad koridoriai, mokyklos kiemas bei kabinetai yra pagrindinės vietos, kuriose, mokinių nuomone, dažniausiai pasireiškia patyčios ir / ar smurtas. Tualetai išlieka jautri vieta, kurioje, nors patyčios ir / ar smurtas nevyrauja, vis dėlto jų rizika egzistuoja. Mažiausiai problemų dėl patyčių ir / ar smurto mokiniai įžvelgia valgykloje bei pakeliui į / ar iš mokyklos.

Tyrimo metu siekta išsamiau sužinoti apie vykstančių patyčių ir / ar smurto vietas, todėl buvo atliktos koreliacijos tarp lyties, klasių ir vietų. Pirmiausiai buvo siekiama išsiaiškinti, ar koridoriuose vykstančios patyčios ir / ar smurtas (ne)priklauso nuo lyties ir nuo klasės. Tyrimo rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Duomenų pasiskirstymas pagal lytį, klasę ir smurto dažnį koridoriuose

Lytis	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
Vyras	58	102	142	131	75	508	$\chi^2 = 32,946$	p = 0,000	$r_s = 0,133$	p = 0,000
Moteris	34	96	130	197	133	590				
Nenoriui nurodyti	5	12	10	11	10	48				
Iš viso	97	210	282	339	218	1146				
Klasė	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
5	28	45	57	59	58	247	$\chi^2 = 25,558$	p = 0,012	$r_s = 0,029$	p = 0,335
6	26	77	69	94	51	317				
7	19	44	87	103	62	315				
8	24	44	69	83	47	267				
Iš viso	97	210	282	339	218	1146				

Tyrimo rezultatai parodė, kad patyčių ir / ar smurto koridoriuose dažnis statistiškai reikšmingai priklauso nuo mokinio lyties. Spearmano koreliacijos koeficientas rodo labai silpną teigiamą koreliaciją ($r = 0,133$), t. y. tam tikros lyties mokiniai gali šiek tiek dažniau patirti smurtą ir / ar patyčias, tačiau šis ryšys yra menkas. Tyrimo rezultatus patvirtina Jamal ir kt. (2013) įžvalgos, kad mokyklose agresija telkiasi specifinėse erdvėse, kur suaugusiųjų priežiūra yra minimali, o mokytojų dėmesys koncentruojamas į klases. Analizė atskleidė, kad patyčių ir / ar smurto koridoriuose dažnis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp klasių. Nors Chi-kvadrato testas rodo reikšmingą ryšį ($p < 0,05$), Spearmano koreliacija ($r_s = 0,029$) yra labai silpna ir nereikšminga, galima teigti, kad koridoriai išlieka nesaugia erdve visiems mokiniams, nepriklausomai nuo jų amžiaus. Remiantis Srinivasanu ir kt. (2022), šiose mažiau kontroliuojamose vietose mokiniai siekia įtvirtinti savo poziciją per galios disbalanso raišką, todėl koridorių stebėseną tampa kritiniu saugumo užtikrinimo elementu.

Toliau buvo atliekama koreliacija, siekiant išsiaiškinti, ar kabinetuose vykstančios patyčios ir / ar smurtas (ne)priklauso nuo lyties ir nuo klasės. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė. Duomenų pasiskirstymas pagal lytį, klasę ir smurto dažnį kabinetuose

Lytis	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
Vyras	130	187	123	50	18	508	$\chi^2 = 34,079$	p = 0,000	$r_s = 0,144$	p = 0,000
Moteris	100	183	160	102	45	590				
Nenori nurodyti	12	15	12	8	1	48				
Iš viso	242	385	295	160	64	1146				
Klasė	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Iš viso	Pearsono Chi-kvadrato		Spearmano koreliacija	
							Reikšmė	p reikšmė	Reikšmė	p reikšmė
5	74	82	58	24	9	247	$\chi^2 = 38,120$	p = 0,000	$r_s = 0,145$	p = 0,000
6	72	119	70	38	18	317				
7	45	108	91	56	15	315				
8	51	76	76	42	22	267				
Iš viso	242	385	295	160	64	1146				

Gauti rezultatai rodo, kad kabinetuose vykstančios patyčios ir / ar smurtas priklauso nuo mokinio lyties ($p < 0,05$). Spearmano koreliacijos koeficientas $r_s = 0,144$ rodo labai silpną teigiamą ryšį. Silpna, bet teigiama koreliacija patvirtina Dubey ir kt. (2022) bei Ngo ir kt. (2021) pastebėjimus, kad mokiniams augant ir pereinant į aukštesnes klases, agresija keičiasi į nematomas ar užmaskuotas formas (pvz., socialinę izoliaciją, pašaipus žvilgsnius ar žodinių žeminimą), kurias mokytojams sunku atpažinti net ir esant toje pačioje patalpoje. Tuo tarpu kabinetuose vykstančių patyčių ir / ar smurto dažnis statistiškai reikšmingai priklauso nuo klasės, tačiau šis ryšys yra labai silpnas. Nors aukštesnių klasių mokiniai dažniau nurodo patiriantys smurtą kabinetuose, Spearmano koeficiento vertė rodo, kad klasės įtaka yra minimali. Tai rodo, kad net ir prižiūrimose erdvėse mokiniai jaučiasi pažeidžiami, kuomet pasigendama mokytojo palaikymo ir nekuriamas pasitikėjimu grįstas mikroklimatas, kaip tai pabrėžia Pianta ir kt. (2012). Šie duomenys įrodo, kad patyčių prevencija kabinetuose turi būti orientuota ne tik į fizinę kontrolę, bet ir į mokytojo jautrumą subtilioms agresijos apraiškoms, kurios tiesiogiai slopina mokinio akademinį įsitraukimą.

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti mokinių reakciją į pastebėtas patyčias ir / ar smurtą prieš kitus mokinius. Tyrimo rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. Respondentų reakcija į pastebėtas patyčias ir / ar smurtavimą (proc., N = 1146)

Teiginiai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Atsakau skriaudėjams tuo pačiu	43	24	17	9	7
Papasakoju tėvams	21	24	22	19	14
Papasakoju mokytojams	26	24	23	16	11
Papasakoju draugams	10	13	23	25	29
Nesiimu jokių veiksmų	23	27	24	15	11
Stengiuosi parodyti, kad manęs tai nejaudina	19	25	26	17	13
Stengiuosi sustabdyti patyčias ir prašyti pagalbos dėl jų	21	27	30	14	9
Parašau apie tai socialiniame tinkle (pvz. „Snapchat“)	72	14	9	3	3
Jei būčiau užgauliojamas (-a) iš karto kreipčiausi pagalbos	20	24	22	18	16

Dauguma mokinių (43 proc.) teigė, kad „niekada“ nereaguoja smurtu į smurtą, tačiau 41 proc. jų nurodė, kad tai daro „retai“ arba „kartais“, o dar 16 proc. atsakė, kad atsako tuo pačiu „dažnai“ arba „labai dažnai“. Pasikalbėjimas su draugais išsiskiria kaip dažniausiai pasirenkamas reagavimo būdas – net 54 proc. mokinių

nurodė, kad apie patyčias jiems „dažnai“ arba „labai dažnai“ papasakoja. Analizuojant pasakojimą tėvams, tik 33 proc. mokinių tai daro „dažnai“ arba „labai dažnai“, o beveik tiek pat jų (45 proc.) renkami šį kelią „retai“ arba „niekada“. Panašios tendencijos matyti ir su mokytojais – vos 27 proc. kreipiasi į juos „dažnai“ arba „labai dažnai“, o 50 proc. mokinių – „retai“ arba „niekada“. Net 23 proc. mokinių nurodė, kad nesiima jokių veiksmų, o dar daugiau – 44 proc. – teigia, kad stengiasi apsimesti, jog patyčios jų nejaudina. Socialiniuose tinkluose apie patyčias dažniausiai nerašo – net 72 proc. mokinių nurodė, kad „niekada“ nesiima tokio veiksmo. Į klausimą, ką darytų, jei patys patirtų patyčias, 34 proc. mokinių teigė, kad iš karto kreiptųsi pagalbos („dažnai“ arba „labai dažnai“), tačiau daugiau nei 44 proc. pasisakė neuztikrintai („retai“ arba „kartais“). Tyrimo rezultatai rodo, kad mokinių reagavimas į patyčias yra nevienodas – dalis elgiasi pasyviai, dalis ieško emocinės paramos draugų rate, bet tik nedidelė dalis kreipiasi į tėvus ar mokytojus. Taip pat pastebima, kad nedidelė, bet reikšminga dalis mokinių į smurtą atsako smurtu. Panašias tendencijas patvirtina mokslininkų Jungerto ir kt. (2024), Bukinos ir kt. (2024) atlikti tyrimai, kuriuose teigiama, kad mokiniai dažnai renkami pasyvų stebėjimą arba pagalbos ieško bendraamžių rate, o į suaugusiuosius kreipiasi rečiau dėl pasitikėjimo stokos ar baimės patirti neigiamas pasekmes. Apibendrinant galima teigti, kad labai svarbu, jog mokiniai turėtų kur kreiptis ir sulauktų pagalbos jau patyrę patyčias. Dažniausiai paramos sulaukiama iš tėvų, draugų ar bendraamžių. Mokytojai taip pat gali tapti didele parama paaugliams, susiduriantiems su patyčiomis.

Moksliniai tyrimai rodo, kad patyčių ir smurto baimė mokykloje dažnai skatina mokinius vengti tam tikrų mokyklos erdvių, o tai gali paveikti jų aktyvų dalyvavimą mokykloje organizuojamose veiklose (Espelage, De La Rue, 2012; Swearer ir kt., 2017). Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, kaip mokiniai elgiasi siekdami išvengti patyčių ir / ar smurto. Tyrimo rezultatai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė. Mokinių elgesys siekiant išvengti patyčių ir / ar smurto (proc., N = 1146)

Teiginiai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai
Neateina į mokyklą	28	31	23	10	8
Nenuėina į kai kurias pamokas	37	27	21	9	6
Neina į valgyklą	38	24	20	10	7
Neina į tualetą	37	24	19	10	11
Vengia buvimo koridoriuose	27	21	27	14	11
Vengia mokyklos vietų, kur vyksta patyčios ir / ar smurtas	20	19	24	19	18
Vengia aktyviai dalyvauti pamokoje (atsakinėti į mokytojo klausimus, atlikti užduotis ir kt.)	25	22	22	17	14

Kaip rodo tyrimo rezultatai, neatvykimą į mokyklą, siekiant išvengti patyčių ir / ar smurto, nurodė apie 18 proc. mokinių („dažnai“ ir „labai dažnai“). Vis dėlto dauguma mokinių – 59 proc. – renkami šį būdą „retai“ arba „niekada“. Nenuėiti į kai kurias pamokas – taip elgiasi „dažnai“ ar „labai dažnai“ 15 proc. mokinių. Tačiau net 37 proc. teigia, kad „niekada“ to nedaro. Neina į valgyklą „dažnai“ arba „labai dažnai“ 17 proc. mokinių, o 38 proc. nurodo, kad to „niekada“ nedaro. Vengimas eiti į tualetą taip pat yra pastebimas – 21 proc. mokinių nurodė, kad vengia šios vietos „dažnai“ arba „labai dažnai“, kas yra reikšmingas skaičius, nes tai vieta, kurioje mokinys turėtų jaustis saugus. Vengimas būti koridoriuje yra dar vienas dažnas elgesys – net 25 proc. mokinių vengia jų „dažnai“ arba „labai dažnai“, o dar trečdalis – „kartais“. Daugiausiai mokinių (37 proc.) „dažnai“ arba „labai dažnai“ vengia konkrečių vietų, kuriose jaučia didesnę patyčių ir / ar smurto tikimybę. Tik 20 proc. teigia, kad „niekada“ to nedaro. Net 31 proc. mokinių „dažnai“ arba „labai dažnai“ vengia aktyvaus dalyvavimo pamokose (nekalba, neatlieka užduočių ir pan.), o tik ketvirtadalis nurodo, kad to „niekada“ nedaro. Radinys, kad net 31 proc. mokinių vengia aktyvaus dalyvavimo pamokose, yra kritinis. Pasak Roordos ir kt. (2017), saugus socialinis ryšys būtina sąlyga akademiniam įsitraukimui. Kai mokinys jaučiasi nesaugus, jo energija nukreipiama į savigyną, o ne į mokymąsi, todėl vengimo elgsena tampa kliūtimi įtraukiojo ugdymo kokybei užtikrinti. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vengimo elgesys yra gana paplitęs tarp mokinių, siekiančių išvengti patyčių ir / ar smurto. Tai pasireiškia tiek fizinio pasitraukimo iš tam tikrų mokyklos vietų (koridorių, tualetų, valgyklos), tiek psichologiniu atsitraukimu nuo mokymosi ar mokyklinio gyvenimo. Nors dauguma mokinių vengimo strategijų imasi „retai“ arba „niekada“, vis tik reikšminga dalis rodo, kad nesaugumo jausmas daro tiesioginę įtaką mokinių lankomumui, dalyvavimui pamokose ir emocinei savijautai mokykloje.

Išvados

1. Tyrimo duomenys rodo, kad dauguma mokinių mokyklos aplinkoje jaučiasi saugiai. Tačiau patyčių problema išlieka svarbi, ypač kalbant apie žodines ir psichologines formas. Mokiniai dažnai susiduria su apkalbomis, pravardžiavimu bei socialiniu atstūmimu. Fizinį smurto atvejų pastebima mažiau, tačiau psichologinės patyčios, nors ir sunkiau identifikuojamos, yra gana paplitusios ir daro poveikį mokinių emocinei savijautai.
2. Analizuojant mokytojų ir mokinių santykius išryškėjo, kad nors dauguma mokinių ir mokytojų santykius vertina pozityviai, tačiau išlieka tam tikrų iššūkių, kurie susiję su pasitikėjimu ir emociniu ryšiu. Mokiniai dažnai pabrėžia mokytojų pagarbą ir taisyklių laikymąsi, bet mažiau nei pusė jų jaučiasi pakankamai drąsūs kreiptis į mokytojus dėl asmeninių problemų. Tai rodo, kad mokytojas negeba tapti mokinio saugiu pagrindu, todėl jo galimybės atlikti efektyvų prevencinį vaidmenį ir mažinti socialinę atskirtį įtraukiojo ugdymo procese lieka ribotos.
3. Siekdami apsisaugoti nuo galimų patyčių, kai kurie mokiniai vengia būti tam tikrose mokyklos erdvėse ar stengiasi išlikti nepastebėti klasės aplinkoje. Tokie elgesio modeliai gali turėti neigiamos įtakos mokinių emocinei savijautai bei socialiniam dalyvavimui. Tyrimo metu paaiškėjo, kad dalis mokinių jaučiasi nesaugiai būdami tokiose vietose kaip koridoriai ar tualetai, o pamokose susilaiko nuo aktyvaus dalyvavimo. Tokie duomenys leidžia suprasti, jog patyčių problema daro įtaką ne tik psichologiniam saugumui, bet ir mokinių patirčiai bei įsitraukimui į ugdymo procesą.
4. Identifikuotas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokinių nesaugumo jausmo ir jų taikomos vengimo elgsenos ugdymo procese. Nustatyta, kad patiriamos patyčios skatina ne tik fizinį pasitraukimą iš tam tikrų mokyklos erdvių (pvz., koridorių ar tualetų), bet ir psichologinį atsiribojimą nuo mokymosi. Nesaugus socialinis mikroklimatas tiesiogiai slopina mokinio akademinį įsitraukimą, todėl patyčių prevencija įtraukiojo ugdymo kontekste turi būti orientuota į mokytojų, kaip saugaus pagrindo vaidmens stiprinimą, siekiant grąžinti mokinių mokymosi motyvaciją.

Literatūra

1. Barlett, C. P., Simmers, M. M., Roth, B., & Gentile, D. (2021). Comparing cyberbullying prevalence and process before and during the COVID-19 pandemic. *The Journal of General Psychology*, 161(4), 408–418. <https://doi.org/10.1080/00224545.2021.1918619>
2. Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai. Mokomoji knyga*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. <https://www.spssanalize.lt/wp-content/uploads/2019/01/knyga-duomenu-analizes-spss-pagrindai-internetui.pdf>
3. Bukina, A. A., Eliseeva, E. V., Petrova, E. I., & Titkova, V. V. (2024). Bystanders of Bullying: What Motivates Students to Intervene or Stay on the Sidelines. *Interaction: Journal of Theoretical and Applied Social Sciences*, 16(4), 96–112. <https://doi.org/10.19181/inter.2024.16.4.6>
4. Bulent, B., Arslan, G., Mert, A., & Sezai, K. (2015). The mediation effect of school satisfaction in the relationship between teacher support, positive affect and life satisfaction in adolescents. *Educational Research and Reviews*, 10(12), 1633–1640. <https://doi.org/10.5897/err2015.2282>
5. Bukuluki, P., Kisaakye, P., Wandiembe, S. P., & Musuya, T. (2021). An examination of physical violence against women and its justification in development settings in Uganda. *PLoS ONE*, 16(10), e0255281. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255281>
6. Dubey, V. P., Kievišienė, J., Rauckiene-Michealsson, A., Norkiene, S., Razbadauskas, A., & Agostinis-Sobrinho, C. (2022). Bullying and health related quality of life among adolescents—A systematic review. *Children*, 9(6), 766. <https://doi.org/10.3390/children9060766>
7. Espelage, D. L., & De La Rue, L. (2012). School bullying: Its nature and ecology. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 24(1), 3–10. <https://doi.org/10.1515/ijamh.2012.002>
8. Evangelio, C., Rodriguez-Gonzalez, P., Fernandez-Rio, J., & Gonzalez-Villora, S. (2022). Cyberbullying in elementary and middle school students: A systematic review. *Computers & Education*, 176, 104356. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104356>
9. Ferrara, P., Franceschini, G., Villani, A., & Corsello, G. (2019). Physical, psychological and social impact of school violence on children. *Italian Journal of Pediatrics*, 45, 76. <https://doi.org/10.1186/s13052-019-0669-z>
10. Gupta, G., Bhowmick, S., Gupta, S., Mehta, A., & Tyagi, I. (2024). Emotional intelligence as a protective factor against mental health and way to happiness. *Mind and Society*, 13(2), 18–24. <https://doi.org/10.56011/mind-mri-132-20243>
11. Girdvainis, G. (2014). Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2, 8–13. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1396887628028/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

12. Giumetti, G. W., & Kowalski, R. M. (2022). Cyberbullying via social media and well being. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101314. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101314>
13. Gordon, S. (2022). *How to Recognize Verbal Abuse?* Verrywell Mind. <https://www.verywellmind.com/how-to-recognize-verbal-abuse-bullying-4154087>
14. Guobaitė-Kirslienė, R., & Blažienė, I. (2020). Psichologinio smurto darbo aplinkoje sampratos teisiniai aspektai Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 21, 113–136. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/140c262b-f0a7-4d27-8f23-24dc4270887d/content>
15. Jamal, F., Fletcher, A., Harden, A., Wells, H., Thomas, J., & Bonell, C. (2013). The school environment and student health: A systematic review and meta-ethnography of qualitative research. *BMC Public Health*, 13, 798. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-798>
16. Jungert, T., Bérjot, S., Hong, J. S., & Thornberg, R. (2025). Classroom Bullying: Understanding Bystander Reactions Across Different Bullying Types. *Journal of School Violence*, 24(2), 169–183. <https://doi.org/10.1080/15388220.2024.2442925>
17. Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781849208963>
18. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2006). *Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo* (2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93). TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActEditions/TAR.51F78AE58AC5>
19. Lietuvos valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. (2024). *Lietuvoje daugėja smurto tarp vaikų: sulaukiama patyčių dėl šeimos padėties, kai kurie nesutarimai sprendžiami fizine jėga*. <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-daugeja-smurto-tarp-vaiku-sulaukiama-patyciu-del-seimos-padeties-kai-kurie-nesutarimai-sprendziami-fizine-jega/>
20. Mohajan, H. K. (2020). Quantitative Research: A Successful Investigation in Natural and Social Sciences. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 9(4), 50–79. <https://doi.org/10.26458/jedep.v9i4.679>
21. Nassoba, R. F., & Samanik, S. S. (2022). Domestic violence issue as seen in the memoir brutally honest by Melanie Brown. *Linguistics and Literature Journal*, 3(2), 84–90. https://jim.teknokrat.ac.id/index.php/linguistics_and_literature/article/view/1400
22. Ngo, A. T., Nguyen, L. H., Dang, A. K., Hoang, M. T., Nguyen, T. H. T., Vu, G. T., Do, H. T., Tran, B. X., Latkin, C. A., Ho, R. C. M., & Ho, C. S. H. (2021). Bullying experience in urban adolescents: Prevalence and correlations with health-related quality of life and psychological issues. *PLoS ONE*, 16(6), e0252459. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252459>
23. Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2012). Teacher–student relationships and engagement: Conceptualizing, measuring, and improving the capacity of classroom interactions. In S. L. Christenson, A. L. Reschly, & C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement*, 365–386. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2018-7_17
24. Prakapas, R., & Liubeskaitė, J. (2013). Patyčių prevencijos išgrynintoje gimnazijoje bruožai. *Socialinis darbas*, 12(1), 109–120. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/e346d11f-7623-4d4d-b9aa-454941cc18e2/content>
25. Regmi, P. R., Waithaka, E., Paudyal, A., Simkhada, P., & Van Teijlingen, E. (2016). Guide to the design and application of online questionnaire surveys. *Nepal Journal of Epidemiology*, 6(4), 640. <https://doi.org/10.3126/nje.v6i4.17258>
26. Roorda, D L., Koomen, H. M., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2017). The influence of affective teacher-student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), 493–529. <https://doi.org/10.3102/0034654311421793>
27. Srinivasan, S. P., Arumugam, C., Rangeela, E., Raghavan, V., & Padmavati, R. (2022). Bullying among children and adolescents in the SAARC countries: A scoping review. *Heliyon*, 8(7), e09781. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09781>
28. Swearer, S. M., & Hymel, S. (2015). Understanding the psychology of bullying: Moving toward a social-ecological diathesis–stress model. *American Psychologist*, 70(4), 344–353. <https://doi.org/10.1037/a0038929>
29. World Health Organization. (2023). *Addressing child and adolescent mental health*. <https://www.who.int/europe/activities/addressing-child-and-adolescent-mental-health>
30. World Health Organization. (2024). *Half of world's teens experience peer violence in and around school – UNICEF*. <https://www.unicef.org/press-releases/half-worlds-teens-experience-peer-violence-and-around-school-unicef>
31. Žibėnienė, G., & Brasienė, D. (2013). Naudojimas internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*, 3(1), 53–67. <https://www.researchgate.net/publication/270529906>

ANALYSIS OF SAFETY AND BULLYING OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Summary

The article analyzes safety and bullying assessments among secondary school students in the context of inclusive education. The study identifies adolescence as a critical developmental stage during which a student's self-control, personal identity, and social skills are formed. Negative social experiences experienced at school can have long-term consequences for personality development and mental health. Although general aggression tendencies are widely documented, this study fills a scientific gap by identifying the mechanism by which students' subjective sense of insecurity in specific school spaces turns into educational disengagement and inhibits academic engagement. The aim of the study is to determine the relationships among students' perceptions of safety, dominant forms of aggression, and their applied avoidance behavior in the educational process. The empirical study is based on quantitative methodology - a questionnaire survey, in which a sample of secondary school students from a city in Northern Lithuania participated. Descriptive statistics and Spearman correlation analysis were used to analyze the data and identified statistically significant associations between social microclimate factors and students' emotional and cognitive well-being. The study revealed a transformation of forms of aggression, when direct violence is replaced by latent, more difficult to identify "invisible" forms (verbal aggression, social isolation), which are most often concentrated in high-risk areas - less supervised areas of the school. It was found that a lack of emotional trust in teachers (the "safe base" deficit) directly correlates with students' avoidance behavior during lessons. A significant number of students tend to withdraw physically and psychologically from educational activities to avoid potential aggression, indicating that insecurity directs their energy toward self-defense rather than toward the acquisition of knowledge. Bullying prevention is not only a social but also a direct educational factor, as a student's emotional safety is a prerequisite for their academic engagement and the success of inclusive education. Creating a safe environment requires systematic work to strengthen community ties and develop teachers' sensitivity to subtle manifestations of aggression.

Keywords: violence, bullying, students, safety

Informacija apie autores

Aristida Čepienė. Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Fizinės, estetinės ir socialinės gerovės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinis darbas su neįgaliais asmenimis, užimtumo organizavimas bendruomenėse, socioedukacinės problemos suaugusiųjų ugdyme, socialinės paramos teikimas Ukrainos karo pabėgėliams.

El. pašto adresas: a.cepiene@svako.lt

ORCID: 0009-0001-7709-6042

Dr. Neringa Povilaitienė. Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Fizinės, estetinės ir socialinės gerovės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinis darbas su jaunimu, socialinės inovacijos, socialinė pedagogika.

El. pašto adresas: n.povilaitiene@svako.lt

ORCID: 0009-0001-1643-9005

Aušra Vaitkevičienė. VšĮ „Sidabrinė pieva“, psichosocialinio pagalbos ir ugdymo centro direktorė. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės sveikata, sociologija (socialinės įtraukties ir įgalinimo kontekste), socialinė pedagogika.

El. pašto adresas: ausrai.vaitkevicienei@gmail.com